

Ontwikkeltafel ‘Onderwijs en zorg vinden elkaar!’

De aanleiding en start van de ontwikkeltafel ‘Onderwijs en zorg vinden elkaar!’

Het idee om een ontwikkeltafel over de samenwerking tussen zorg en onderwijs te starten op het gebied van geweld in gezinnen, ontstond bij de voorbereiding van een workshop voor het tweede congres ‘geweld in gezinnen’ van het Kennisplatform Utrecht Sociaal (KUS). Tijdens de workshop is er een eerste uitwisseling geweest van ervaringen van medewerkers uit de zorg en uit het onderwijs over hun samenwerking. Er is er toen besproken welke vragen en concerns er leven in de praktijk maar ook welke goede voorbeelden er zijn van samenwerking.

Er kwamen vragen naar voren over hoe je in gesprek kunt komen en blijven met het gezinnen, over wat de behoefte van de kinderen en ouders zijn en hoe de samenwerking tussen onderwijs en zorg verloopt. Eén van de concerns is het gebrek aan visie over de samenwerking met ouders en kinderen. Er wordt vooral ‘over’ in plaats van ‘met’ ouders en kinderen gesproken. Uit de gesprekken in de workshop kwam naar voren dat de samenwerking tussen onderwijs en zorg veel beter zou kunnen zijn. Naast een aantal ontwikkelpunten zoals de samenwerking in de wijk en verbetering van de communicatie werd ook een voorbeeld van goede samenwerking besproken, de schoolconsulent. Dit is een zorgmedewerker die gekoppeld is aan verschillende basisscholen.

Om een antwoord te vinden op de vragen die gesteld zijn en de concerns die er leven en om meer goede voorbeelden van samenwerking te verzamelen is er besloten om een ontwikkeltafel te starten met deelnemers aan de workshop en andere geïnteresseerden.

In januari 2018 is de ontwikkeltafel ‘Onderwijs en zorg vinden elkaar!’ van start gegaan met deelnemers uit diverse instellingen voor zorg (GGD, wijkteams, SAVE, Veilig Thuis) en onderwijs (basisonderwijs en ROC) en met een beleidsmedewerker van een gemeente. De deelnemers aan de ontwikkeltafel hebben zich gericht op de samenwerking tussen zorg en onderwijs op het gebied van geweld in gezinnen.

De doelen en opzet van de ontwikkeltafel

Het eerste doel van de ontwikkeltafel ‘Onderwijs en zorg vinden elkaar!’ is dat professionals uit de zorg en het onderwijs elkaar ontmoeten en leren kennen en daardoor elkaar ook eerder vinden. Het doel dat hieruit voortvloeit is de verbetering van de samenwerking en communicatie op het gebied van geweld in gezinnen. Hierbij gaat het om de samenwerking tussen onderwijsgevend en onderwijsinstellingen enerzijds en medewerkers uit de zorg en zorginstellingen anderzijds. Een laatste doel van de ontwikkeltafel is om in een aantal bijeenkomsten met elkaar aan een product te werken. Een product dat gedeeld kan worden met anderen en dat gericht is op verbetering van de samenwerking tussen onderwijs en zorg.

Tussen januari en juni 2018 zijn er vier bijeenkomsten van de ontwikkeltafel geweest waarbij ervaringen zijn uitgewisseld en kennis is gedeeld om tot meer samenwerking te komen op het gebied van geweld in gezinnen. Er ontstond een rijke uitwisseling tussen de verschillende partijen, die veel heeft opgeleverd. De aandachtspunten, oplossingen en ideeën die tijdens de gesprekken naar voren kwamen zijn in een vijftal thema's gerubriceerd. De betrokkenen achten deze punten belangrijk voor een gezamenlijke aanpak tussen zorg en onderwijs op het gebied van geweld in gezinnen. Er is door een aantal betrokkenen een keuze gemaakt om één of meerdere punten om te zetten in een product. De thema's en de punten die naar voren zijn gebracht worden in de volgende paragraaf uitgebreid beschreven.

De uitkomsten van de ontwikkeltafel

Een belangrijke opbrengst van de ontwikkeltafel 'Onderwijs en zorg vinden elkaar!' zijn de inzichten en aandachtspunten die de verschillende betrokkenen benoemen om de samenwerking tussen onderwijs en zorg te verbeteren. Deze inzichten en aandachtspunten worden in deze paragraaf beschreven en zijn zoals gezegd ingedeeld vijf thema's. Het gaat hierbij om de volgende thema's:

- het versterken van de school en het thema veiligheid in de school;
- ouderschapsversterking en een prominentere plaats van ouders en jongeren/kinderen in de samenwerking;
- investeer in de kwaliteit van het contact;
- 'je moet elkaar leren kennen en waarderen!';
- zorg voor een sterke keten.

De inhoud van elk thema wordt in het vervolg van deze paragraaf uitgewerkt.

1. Het versterken van de school en het thema veiligheid in de school.

Bij het versterken van de school en het thema veiligheid in de school noemen de deelnemers aan de ontwikkeltafel het bijscholen van leerkrachten, leraren en docenten ten aanzien van vroegtijdige signalering van geweld in thuissituaties. Er wordt ook geopperd om in gezamenlijkheid (onderwijsgevend en zorgmedewerkers) het pedagogisch klimaat in de groepen op scholen te versterken. Hiermee versterk je het handelen van leraren en docenten. Scholen voelen zich niet altijd competent t.a.v. zwaardere opvoedingsvragen. Er is behoefte bij het onderwijs aan expertise die meekijkt. Het is belangrijk om de zorg veel dichterbij de school te organiseren, wellicht ook in de klas (dit werkt goed). Onderwijs kan meer open staan voor zorg. In Utrecht zijn op sommige plekken al medewerkers van de wijkteams in de scholen werkzaam.

Onderwijsgevend vinden het vaak moeilijk om geweld in thuissituaties bespreekbaar te maken zonder de relatie met ouders te beschadigen. Zorgmedewerkers en onderwijsgevend kunnen van elkaar leren hoe je relaties binnen en met gezinnen op een creatieve manier bespreekbaar maakt om zicht te krijgen op hoe het thuis is. Als zorg ingebed is in de school en veiligheid besproken en gevolgd wordt in de school, werkt dit veel effectiever dan dat er incidenteel gesignaleerd wordt ten aanzien van geweld in gezinnen. Wettelijk is het nu al verplicht, dat als er sprake is van een gecombineerde onderwijs-, zorgvraag, er afgestemd moet worden in het verplichte 'op overeenstemming gerichte overleg' (OOGO) (Prakken, Deen & Wijnen, 2014). In Finland, Denemarken en Engeland heeft het onderwijs een centrale positie in het zorgsysteem. De school

is in deze landen vind- en werkplaats.

De samenhang tussen onderwijs, jeugdbeleid en jeugdhulp is duidelijk zichtbaar in de dagelijkse praktijk van de school en de hulpverlening (NJI, 2014). Dit valt in Nederland ook te overwegen.

Scholen kunnen bepalen hoe veilig het is op de scholen. Als ze hier zicht op hebben kunnen ze hier het beleid op aanpassen en maatregelen nemen. De school zou een plek moeten zijn voor kinderen waar je terecht kan voor veiligheid. Geweld thuis zou er bespreekbaar moeten zijn. Het is dan ook belangrijk dat er op scholen informatie verstrekt wordt over geweld in thuissituaties en de implicaties hiervan. Een aantal betrokkenen vind het een goed idee om in gezamenlijkheid een themadag geweld op scholen te organiseren.

Het lijkt verder een goed idee om schoolmaatschappelijk werkers als spil tussen onderwijs en de wijkteams in te zetten. Zij zijn op de hoogte van zowel de zorg als het onderwijs. Schoolmaatschappelijk werk moet dan wel weer meer de verbinding met school krijgen. Dit is steeds minder het geval.

De overgang tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs verloopt voor kinderen vaak moeilijk. De zorg en het onderwijs dienen hier flexibeler mee om te gaan en aan te sluiten bij de ontwikkeling van de kinderen en de moeilijkheden die zij ervaren.

Voor jeugdhulpinstellingen wordt aangegeven om scholen pro-actief te benaderen en zelf overtuigd te zijn van belang van samenwerking. Kijk of je niet een projectweek met leerlingen kunt organiseren.

2. Ouderschapsversterking en een prominentere plaats van ouders en jongeren/kinderen in de samenwerking

Voor dit onderdeel van samenwerking benoemen de deelnemers aan de ontwikkeltafel het belang van ouderschap. Scholen kunnen bepalen wat ze zien van de ouders en dit waar nodig te intensiveren. Binnen de jeugdzorg heeft men het te weinig over ouders. Er lijkt soms een blok onderwijs/hulpverlening tegenover ouders te zijn. Het gaat om spreken met ouders, niet over ouders en om spreken met ouders zonder een oordeel te vellen. Men moet voorkomen om tegenover ouders te komen staan waarbij er bepaald moet worden wiens oordeel telt, dat van de school, de zorg of dat van de ouders. De deelnemers aan de ontwikkeltafel vinden het ook belangrijk dat ook jongeren en met name ook de ervaringsdeskundigen betrokken worden bijvoorbeeld door peer to peer ondersteuning. Een mooi voorbeeld hiervan is de stichting Stuk <http://stukonline.com/>.

De deelnemers achten het tevens belangrijk om de eigen regie van ouders en jeugdigen te ondersteunen. Opgroeien en ontwikkelen gaat het beste als ouders en jeugdige zelf aan het roer staan (Prakken, Deen & Wijnen, 2014). Hulp zoeken of vragen is vaak een drempel voor ouders, het is daarom belangrijk dat er snel duidelijkheid wordt gecreëerd, waar ouders naar toe moeten voor hulp. Ouders vinden het vaak prettig om in de driehoek school, zorg, ouders gesprekken te voeren. Ouders vinden het vaak prettig dat school ook een hulpvraag heeft, dit geeft ouders het gevoel dat ze samen optrekken met de school. Stel hulpvragen van de ouders, maar ook die van de school in gezamenlijkheid op. Probeer verder te vertrekken uit de belofte om samen op te trekken (visie). Het driehoek overleg (school, ouders, zorg) zou structureel moeten worden ingebed. Kijk daarbij naar het gehele systeem rondom de opvoeding en gezinnen vanuit een meervoudig partijdig perspectief.

3. Investeer in de kwaliteit van het contact.

Bij het investeren in het contact met ouders en kinderen moet volgens de deelnemers aan de ontwikkeltafel gedacht worden aan een warm welkom en ontvangst. Steek laagdrempelig in voor ouders. Zorg voor een motiverende fase. Begin met contact en niet met het invullen van formulieren laat het contact prevaleren op formulieren. Zorg bij een verwijzing voor een warme overdracht. Stel je als professional nederig op t.o.v. ouders en kinderen, geen professioneel afstandelijke maar een menselijke houding.

Er is bij ouders en jongeren veel negatieve beeldvorming over zorginstellingen en zorgmedewerkers.

Zorgmedewerkers zitten regelmatig op de expertstoel. Het is belangrijk om de zorg te kantelen van expert naar ondersteuning.

Erken de problemen van ouders en kinderen. Smeed het ijzer als het heet is → zorg voor goede timing van de ondersteuning en hulpverlening aan ouders en kinderen. Vooral niet te lang wachten is het devies. Zorg dat het contact met ouders niet incidenteel is.

4. 'Je moet elkaar leren kennen en waarderen!'

Om elkaar te leren kennen en waarderen zou het goed zijn om gezamenlijke dagen te organiseren met de bijvoorbeeld de GGD, leerplicht, buurtteams en scholen (PO, VO, MBO) en leer elkaar kennen. Breng hierbij allerlei lagen/disciplines bij elkaar en zoek verbinding. Verken dan de beelden die er leven van en over elkaar. Ga na of die kloppen, want meestal kloppen de beelden (de zog of het onderwijs is een gesloten bolwerk) van elkaar niet. De pot verwijt niet zelden de ketel en onbekend is onbemind.

Het zou goed zijn om samen dingen te doen, het invullen van formulieren bijvoorbeeld of het uitwisselen van een casus om daarna te kijken hoe het beter kan. Gezamenlijke en wederzijdse scholing helpt om elkaars taal te leren kennen. Het spreken van eenzelfde taal is essentieel om de zorg op school en in het gezin op elkaar af te stemmen (NJI, 2014). Zorg- en schoolprofessionals in Engeland, Finland en Denemarken volgen vaak gezamenlijke na- en bijscholing die er vaak op gericht is om een eenduidige werkhouding en methode te hanteren. Het gebruik van gemeenschappelijke instrumenten bevordert daarnaast de samenhang en de samenwerking tussen zorg en school (NJI, 2014).

Je moet elkaar 'leuk en interessant' vinden om de samenwerking te activeren, werd er gezegd door enkele deelnemers van de ontwikkeltafel. Het werken met maatjes tussen verschillende instellingen kan ook helpen. Dan zijn er aanspreekpunten, dezelfde personen zijn dan aan elkaar gekoppeld. We nemen aan dat betere samenwerking leidt tot collectief leren en betere en eerdere hulp aan kind en ouders. Tenslotte wordt genoemd dat veilig thuis zich veel meer zichtbaar kan maken in onderwijs, bij buurtteams, etc.

5. Zorg voor een sterke keten.

Er worden door de deelnemers van de ontwikkeltafel ten aanzien van de keten van zorg twee tegengestelde bewegingen gesignaleerd. Er moet meer samenwerking tussen de verschillende partijen/organisaties komen, maar de uitwisseling wordt door de privacywetgeving moeilijker gemaakt. De handhaving van privacy verandert, hier komt meer nadruk op. Ouders krijgen meer inzage in dossiers.

Er komen meer rechten voor burgers, zij moeten kunnen zien wat er is gebeurd. De deelnemers van de ontwikkeltafel geven aan dat er veel onduidelijkheid over de privacywet is. Dit staat de samenwerking vaak in de weg.

Men geeft aan dat het belangrijk is om voor duidelijkheid te zorgen over de privacywetgeving. Wat is onderling bespreekbaar/ uitwisselbaar en wat is met toestemming bespreekbaar/uitwisselbaar voor een goede afstemming. Om meer duidelijkheid te krijgen over de nieuwe privacywet in combinatie met huiselijk geweld is Jolande ter Avest (expert op dit gebied) uitgenodigd voor de laatste ontwikkeltafel. Jolande geeft aan dat het belangrijk is om eerst te investeren in een vertrouwensband. Als je die meer hebt is het makkelijker om te overleggen en toestemming te vragen of informatie doorgegeven kan worden aan anderen. Toestemmingsformulieren staan toestemming heel vaak in de weg, als je gewoon zelf toestemming vraagt en dat noteert, werkt dat vaak veel beter. Je moet je zelf afvragen of deze situatie penibel is (hachelijk, bezwaarlijk, benard, delicaat) of onveilig (gevaarlijk, riskant, bedreigend, risicovol)? Bij penibele situaties mag je vrijwel niets, in de andere gevallen mag je zowel naar boven (Veilig Thuis) als naar de zijkant (andere collega's van buurtteams, onderwijs, artsen e.d.) informatie delen want de noodzaak tot bescherming is aanwezig. Gesprekken over geweld in gezinnen zijn vaak lastige gesprekken maar dat is geen reden ze niet aan te gaan. Het is belangrijk om altijd bij Veilig Thuis te melden in verband met dossiervorming. Veilig Thuis mag zich tenslotte meer profileren met wat er goed gaat. Ze hebben wel een lastige opdracht met te weinig bevoegdheden, het zou verplicht moeten worden om de vragen van Veilig Thuis te beantwoorden.

Deelnemers aan de ontwikkeltafel geven aan dat het belangrijk is dat professionals uit verschillende organisaties elkaars taal en elkaars werkwijze moeten leren kennen. Professionals moeten het gesprek met elkaar aan over visie en daarna zorgen voor een gedeelde visie. Om een gezamenlijke aanpak te realiseren, is het gewenst dat alle betrokken werken vanuit een gemeenschappelijke visie en concept (NJI, 2013). Het gaat volgens de deelnemers ook om ontschotten, professionals moeten bedenken dat ze daarbij ook zelf moeten ontschotten. Er moet gezorgd worden dat samenwerking een opdracht van iedereen wordt. Samen optrekken in de toegang tot extra onderwijsondersteuning en jeugdhulp, is hierbij de enige manier om het principe van één kind, één gezin, één plan te realiseren (Prakken, Deen & Wijnen, 2014). Tijdens de gesprekken bij de ontwikkeltafel blijkt dat bij veel verschillende organisaties dezelfde vragen en thema's spelen. Ook de doelen voor onderwijs en jeugdhulp zijn vergelijkbaar (Prakken, Deen & Wijnen, 2014). De gemeente zou hier veel meer een sturende rol in kunnen nemen en samenwerking en uitwisseling in het beleid moeten opnemen. In Finland, Denemarken en Engeland is er sprake van een sterke samenhang en samenwerking tussen onderwijs, jeugdbeleid en jeugdhulp. Dit komt doordat professionals in de zorg en in het onderwijs vaak dezelfde werkgever hebben: de gemeente. Het zou mooi zijn als scholen en de zorg gezamenlijk onder de verantwoordelijkheid van gemeenten komen dit kan het interdisciplinair werken stimuleren.

Veel organisatorische veranderingen zijn nodig, ze houden professionals af van de inhoud als ze te kort duren. Initiatieven, training, structuren en projecten komen en gaan en regelmatig vervallen ze in herhaling. Maak gebruik van wat er al is, is het credo. Er zijn al veel projecten en zorg dat we hiervan leren. Zo zijn in een experiment in Almere (Stichting 'Gewoon Anders') casemanagers ingezet als onafhankelijke partij die de belangen van ouders, leerlingen, school en zorg, bij elkaar brengt. Meervormige/ meervoudige partijdigheid (Nagy).

Het is belangrijk om de huisarts vaker bij trajecten te betrekken. De huisarts heeft voor veel mensen status. Ook de schoolarts zou de kinderen vaker moeten zien om preventief te kunnen screenen. Jeugdigen gaan eerder naar een schoolarts dan naar hulpverlening.

Een aantal jaar geleden zagen de schoolartsen alle kinderen regelmatig en werd er een volgsysteem gebruikt wat preventief werkte en er daardoor werd er frequenter gesignaleerd. In sommige gemeenten is de consultatiearts ook schoolarts waardoor kinderen medische beter gevolgd worden.

Veilig thuis zou zich meer moeten richten op preventie. Er is een aanbod gemaakt voor scholen en kinderopvang om te praten over huiselijk geweld. Er is gekozen voor een creatieve vorm, namelijk schilderen. Onder het schilderen kwam er een gesprek op gang.

Naast de selectie van thema's zijn er door de deelnemers van de ontwikkeltafel ook voorstellen gedaan voor de ontwikkeling van producten. Het gaat hier onder andere om de ontwikkeling van een gezamenlijke dag in Nieuwengein met GGD, leerplicht, buurtteams en scholen met als doel elkaar te leren kennen en gericht op uitwisseling. Er wordt verkend of er een gezamenlijk preventieproject op het ROC over geweld in gezinnen opgezet kan worden en er wordt gekeken hoe motiverende gespreksvoering een rol kan spelen om laagdrempelig met ouders in te steken.

Het vervolg van de ontwikkeltafel 2018-2019

Uit de bovenstaande paragrafen valt op te maken dat er in het eerste jaar van de ontwikkeltafel vooral een gerichtheid was op het inventariseren van verschillende knelpunten en globale oplossingen in de samenwerking tussen hulpverlening en onderwijs. Het was nog lastig om tot concretisering te komen. Het voorstel is om met direct betrokkenen uit het onderwijs en Veilig Thuis c.q. de hulpverlening casusbesprekingen te houden omtrent een melding (actueel of in het verleden), of een casus te bespreken waarin zorg en twijfel over de melding bestaat. Hierbij wordt een casus voorafgaande aan de bijeenkomst gezamenlijk door een betrokkene uit de hulpverlening en een betrokkene uit het onderwijs voorbereid. In de ontwikkeltafel wordt de casus met besproken. Er wordt nagegaan hoe het traject is verlopen en er wordt ingaan op vragen en dilemma's. Er wordt geanalyseerd wat er goed gaat/ is gegaan en waar verbetermogelijkheden zijn. Het idee is om 3 à 4 casusbesprekingen te doen en af te sluiten met een bijeenkomst waarin bekeken wordt wat de opbrengst is en hoe deze door alle betrokkenen kan worden teruggekoppeld in de eigen organisatie.

Verder ligt er nog een vraag uit de laatste bijeenkomst van de ontwikkeltafel van afgelopen jaar die eventueel opgepakt kan worden. Dit is de vraag hoe het onderwijs op de hoogte gehouden kan worden na een melding. Het kind is een groot deel van de tijd op school en docenten zijn vaak bezorgd en weten niet goed hoe te handelen. Hoe krijgen we de school genoeg op het netvlies van Veilig Thuis en hulpverlening voor de broodnodige terugkoppeling? Wordt er expliciet aan de ouders gevraagd of terugkoppeling naar de school mag en uitgelegd waarom dat belangrijk is voor het kind? Hoe moet er door de school tussentijds met het kind worden omgegaan? Wat is de rol van het onderwijs hierin? Ook in de zogenaamde 'penibele' situaties, waarin de veiligheid nog niet direct in het geding lijkt te zijn, is dit een vraag die blijft terug komen.

Literatuur:

- Prakken, J. Deen, C. & Wijnen, B. (2014). Passend onderwijs en jeugdhulp: een gedeelde verantwoordelijkheid Notitie Denktank Transformatie Jeugdstelsel.
- Rapportage Kennispraktijknetwerk Onderwijs-zorgarrangementen: instrument voor samenwerking onderwijs en jeugdhulp, NJI, Utrecht 2013
- Startdossier kansen en risico's in de verbinding onderwijs-jeugdbeleid. Een internationale verkenning en Nederlandse reflectie. NJI, Utrecht 2014